

DÜNYADA ŞEKER SEKTÖRÜ

Dünya Gıda Örgütü tahminlerine göre 2006–2007 şeker üretim yılında dünyada 155,5 milyon ton şeker üretimi yapıldı. Bu verilere göre şeker üretiminde 2005/2006 dönemine göre yüzde 4,3 oranında büyüme gerçekleşti. Dünyada son iki yıldır ihracat ve yurtiçi tüketimlerde şeker yerine etanol üretimine ağırlık verilmesiyle şeker fiyatları yükseliyor.

Dünya’da şeker üretimi

Brezilya’da 2006-2007’de 33,3 milyon tonluk bir üretim yapılması bekleniyor. Bir önceki yıl Brezilya’nın üretimi 27,8 milyon ton olarak gerçekleşmişti. Meksika’nın 2006–2007 döneminde yaklaşık 5,8 milyon ton şeker üretimi gerçekleştireceği tahmin ediliyor. 2004–2005 dönemindeki 6,1 milyon tonluk üretimine göre azalma söz konusu. Bunun sebebi, Ekim 2005’de meydana gelen fırtınanın Meksika şeker kamışı tarlalarına büyük zarar vermesi ve bu zararın etkileri 2005–2006 döneminde de devam etmesidir.

Guatemala’da 2006–2007 şeker üretim tahmini 2,2 milyon ton. Küba’da 2006–2007 şeker üretim tahmini 1,4 milyon ton. Bu ülkede de önceki iki yılda fırtınalar ve kötü hava şartları nedeniyle üretim düşüşü söz konusu oldu. Bu dönem üretim ancak eski seviyesine gelebildi. Küba, 2006–2007 döneminde etanol fiyatlarının yüksek olması nedeniyle şeker üretiminin bir kısmını etanola çevirmeye başladı.

Afrika’nın gelişmekte olan ülkeleri, 2006 – 2007 döneminde şeker üretimini 5,6 milyon tona çıkardılar. Bu ülkeler şeker sektörüne yatırımlara devam ediyorlar ve bu gelişim süreci için planlar ortaya koyuyorlar. İran İslam Cumhuriyeti 2007 yılından 2013 yılına kadar olan sürede şeker üretimini iki katına çıkarmayı planlıyor. Mozambik de son zamanlarda şeker sektörüne yaptığı yatırımlarla bu sektörde hızlı bir büyüme sağlayabilir. Mozambik 1990’lı yıllarda 40 bin ton şeker üretirken 2006- 2007’de bu rakamı 300 bin tona yükseltecek.

Uzak Doğu Asya’da 2006–2007 döneminde yaklaşık yüzde 15,1 oranında büyüme bekleniyor. Üretimin 6,9 milyon ton yıllık artışla 2006–2007 döneminde 52,7 milyon tona ulaşacağı tahmin ediliyor. Bu bölgedeki ülkeler; Çin, Hindistan, Endonezya, Pakistan, Tayland’dır. Hindistan 2006–2007 döneminde 24 milyon tonluk şeker üretimi ile yeni bir rekora ulaşabilir. Bölgede şeker fiyatlarının yüksek seyretmesi ve hava şartlarının olumlu olması, yapılan yeni yatırımlar, şeker üretiminin bölgede artışının ana sebeplerini oluşturuyor.

Çin’de 2006–2007 döneminde 11,3 milyon ton şeker üretileceği tahmin ediliyor. Geçen yıla göre yüzde 15’lik bir üretim artışı gerçekleşecek olmasının nedeni yüksek yurtiçi şeker fiyatları. Bu durum Çin’de şeker pancarı ve şeker kamışı üretim alanlarının büyümesine neden oluyor. Yüksek yurtiçi şeker fiyatları nedeni ile Ekim 2006’da Çin hükümeti 1,2 milyon tondan fazla olan stoklarının kullanımını serbest bıraktı. Ancak şeker ve şeker kullanılarak yapılan ürünlere olan talebin yükseltilmesi nedeniyle Çin’de şeker tüketim talebi yıllık yüzde 20 seviyelerinde artmaya devam ediyor. Bu durum Çin’de şeker fiyatlarının sürekli yükselmesine neden oluyor.

Tayland’da 2006 yılında bazı pirinç üretim alanları şeker kamışı üretim alanlarına dönüştürüldü. 2006–2007 döneminde 6,9 milyon ton şeker üretimi bekleniyor. Tayland bu yıl yüzde 30’luk üretim artışı gerçekleştirdi.

Endonezya’da 2006–2007 dönemi için şeker üretim tahmini 2,5 milyon ton. Bir önceki yıla göre yüzde 8-9’luk bir artış bekleniyor. Endonezya’da şeker sektörünün 2010 yılına kadar etkili bir şekilde hükümet tarafından desteklenmesi planlandı.

Flipinler’de şeker üretim artışı devam ediyor. 2006–2007 döneminde ihracat yapılabilecek bir üretim seviyesine gelinmesi bekleniyor.

Gelişmiş ülkelerde 2006–2007 döneminde şeker üretiminde yüzde 9,1’lik bir azalma bekleniyor. Bunun sonucunda 2006–2007 döneminde gelişmiş ülkelerin üretiminin 39,1 milyon tona düşeceği tahmin ediliyor. AB üretiminin ise aynı dönemde 21,4 milyon tondan 16,5 milyon tona düşmesi bekleniyor. Zira AB şeker politikası reform süreci Temmuz 2006’dan itibaren yürürlüğe girdi.

Rusya Federasyonu’nda şeker pancarı üretimi hükümetin verdiği destekler nedeniyle büyümeye devam ediyor. 2006–2007 döneminde yaklaşık yüzde 15’lik büyümeyle 3,1 milyon tonluk üretim bekleniyor. Rusya Federasyonu şeker ithalatı 2006 yılında yüksek şeker fiyatları nedeniyle yüzde 60 oranında azalma gösterdi.

ABD’de şeker üretimi 2006–2007 döneminde 7,6 milyon tona yükseldi.

Güney Afrika’da şeker üretimi yağışların azlığı nedeniyle 2,4 milyon tona düştü.

Avustralya’da fırtına nedeniyle üretim 4,9 milyon tona düştü.

Asya ülkelerindeki tüketim artışı devam ediyor.

Dünya Gıda Örgütü’nün tahminlerine göre 2006–2007 döneminde dünya şeker tüketimi 152,1 milyon ton olacak. Önceki yıla göre dünya şeker tüketimi yüzde 1,5 oranında arttı. Son 10 yıllık sürece baktığımızda dünya şeker tüketimini yıllık olarak yüzde 2,4 arttığı görülüyor. Şeker tüketimi gelişmekte olan ülkelerde yüzde 1,8’lik büyüme ile 104,3 milyon tona ulaştı. Bu rakam geçmiş yılların tüketim artışına göre düşük kalıyor. Bunun da sebebi gelişmiş ithalatçı ülkelerin şeker fiyatlarını yükseltmesi. Bunun sonucunda Afrika ve Asya’daki ülkeler alternatif tatlandırıcı kaynaklara yönelmek zorunda kaldılar. Ancak güçlü ekonomik büyümelerini sürdüren Hindistan ve diğer Uzakdoğu Asya ülkeleri tüketimlerini belirli bir oran dâhilinde arttırmaya devam ettiler. Söz konusu ülkelerin tüketimleri 54,9 milyon tona ulaştı.

Latin ve Orta Amerika ülkelerinin 2006–2007 döneminde toplam tüketiminin 27,8 milyon tona ulaşması bekleniyor. Bu rakam önceki yıla göre yüzde 1’lik bir artışa işaret ediyor. Söz konusu tüketim büyümesi büyük oranda 11,3 milyon tonluk tüketimle Brezilya’dan kaynaklanıyor. Bunun da sebebi nüfus artışı ve şekerin gıda olarak yüksek oranda kullanılmasıdır. Bölgede şeker tüketiminde ikinci sırada 5,6 milyon tonla Meksika geliyor. Bu iki ülkede tatlandırıcı tüketimi çok düşük seviyededir.

Uzakdoğu ülkeleri, 2006–2007 döneminde dünya şeker tüketiminin 54,9 milyon tonluk kısmını gerçekleştirecekler. Önceki yıla göre yüzde 2,1’lik bir tüketim artışı olacak. Son 10 yıllık şeker tüketim oranları yıllık bazda yüzde 3,4 oldu. Çin’in tüketimi 12,9 milyon ton civarında. Tüketimini son bir yılda yüzde 20 oranında arttırmasına rağmen, Çin’de büyük tüketim açığı söz konusu. Bu eksikliği tatlandırıcılarla karşılamaya çalışıyor.

Çin’de yüksek şeker tüketimi oluşması, gelişen bir ekonomiye sahip olmasından kaynaklanıyor.

Hindistan’da yıllık tüketim 2006–2007 döneminde 21 milyon tona ulaşacak. Hindistan’da Mayıs 2006’da yurtiçi şeker fiyatları rekor seviyede yükseldi. Hindistan’ın şeker ihracatını yasaklamasına ve ithalatı serbest bırakmasına rağmen, şeker tüketimi ve şeker fiyatları yükselmeye devam ediyor.

Ortadoğu’da şeker tüketimi yıllık yüzde 2’lik bir oranda büyümeye devam ediyor. 2006–2007 döneminde Ortadoğu şeker tüketiminin 11,9 milyon tona ulaşması bekleniyor. Hindistan ve Ortadoğu’daki büyük nüfus artışı şeker tüketiminin artmasının en önemli nedenini oluşturuyor.

Şeker tüketimi sadece gelişmiş ülkelerde yıllık 0,8 oranında (350 bin tonluk) düşük seviyeli bir artış gösteriyor. Gelişmiş ülkelerde şeker tüketimi 47,9 milyon tona yaklaşıyor. AB’nin tüketiminin ise 17,8 milyon ton olacağı tahmin ediliyor. Kuzey Amerika’daki tüketimin nüfus artışından dolayı 10,7 milyon tona çıkması ve Rusya Federasyonu’nun da şeker tüketiminin 6,6 milyon tona ulaşması bekleniyor.

Sektörün Geleceği

Dünya şeker endüstrisine önümüzdeki 20 yıllık süreci kapsayacak şekilde bir projeksiyon geliştirerek bakıldığında; aşağıda sıralanan gelişmelerle karşılaşılması söz konusu olabilecek.

2005 yılında Doha’da gerçekleşen DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) zirvesinde yapılan anlaşma gereği, gelişmiş ülkeler, AB ve ABD; gelişmekte olan ülkelere şeker üretiminde kendi üreticileri ve sanayicilerine sağlamakta oldukları destekleri ve kotaları kaldırma sözü verdiler. Bunun karşılığında her türlü ürünün (sanayi ve tarım) ticareti serbestleştirilecekti. AB bu anlaşmayı uygulamak amacıyla Şeker Reformu Programını geliştirdi ve belirlediği takvime göre programı 1 Temmuz 2006 tarihinden itibaren yürürlüğe koydu. Bu program sonucunda halen 21,7 milyon ton olan AB şeker üretiminin 2015 yılında 14,9 milyon tona düşmesi, tüketiminin ise 18,2 milyon tona yükselmesi söz konusu olacak. Sonuçta AB 4 milyon ton seviyesinde olan ihracatçı konumunu kaybedecek yaklaşık 3 milyon tonluk bir şeker ithalatına ihtiyaç duyar hale gelecek. Ayrıca AB’nin şeker sektörüne sağladığı destekleri kaldırmasıyla beraber, bugüne kadar aldıkları desteklerle bu sektörde çalışmalarını sürdürmüş olan çiftçilerin şeker pancarı üretim alanlarından çekilmeleriyle, çok daha büyük üretim düşüşleri ile karşılaşması da söz konusu olabilecek.

ABD’nin mevcut şeker üretimi 7,5 milyon ton seviyelerinde. Aynı şekilde ABD 2005 yılında belirlenen DTÖ kurallarına uyma zorunluluğu altında. ABD’nin 2015’de şeker üretimi 8 milyon tona, tüketimi de 10 milyon tona yükselecek. ABD bugün yapmakta olduğu 1,2 milyon ton civarındaki şeker ithalatını 2 milyon ton seviyelerine çıkarmak zorunda kalacak. Küresel iklim değişikliği sonucu oluşacak ve şeker çiftçisine verilen desteklerin kesilmesinden kaynaklanacak üretim azalmaları da söz konusu olduğunda ithalat ihtiyacının daha da fazla artması söz konusu olabilecek.

Meksika, 6,1 milyon ton civarındaki şeker üretimini 2015 yılında 6,8 milyon tona çıkarmayı planlıyor. Tüketimi ise 6,2 milyon ton seviyelerinde kalacak. Sonuçta Meksika ABD'ye bugün yaptığı 400 bin ton seviyelerindeki şeker ihracatını ancak sürdürebilecek. Brezilya halen 18,2 milyon ton ihracata, kalanı yurt içi tüketime yönelik olmak üzere yaklaşık 32 milyon ton şeker üretiyor. Ancak Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında ABD'nin petrol bölgesi olan Ortadoğu'da sürdürdüğü savaşlar nedeniyle, petrol fiyatlarının yükselmesi, bölgeden dünyaya petrol sevkıyat güvenliğinin azalma ihtimali, ABD'nin önümüzdeki 10 yıl sonunda akaryakıt ihtiyacının yüzde 20'sini etanol ile karşılamayı öngörmesine neden oldu. Bunun sonucunda ABD 9 Mart 2007 tarihinde Brezilya ile etanol üretim, alım, satım işbirliği anlaşması imzaladı. Brezilya halen şeker kamışı üretiminin yüzde 50'sini etanol üretiminde kullanıyor. Bu gelişme ile birlikte Brezilya hem şeker kamışı, hem de şeker kamışından etanol üretimini artıracak. Şeker üretimini de ancak kendi yurt içi tüketim ihtiyacı ile sınırlandırabilecek. Son yapılan anlaşmayla Brezilya şeker kamışından etanol satışı ile daha karlı bir üretim sürecine yönelmiş oldu.

Hindistan halen yılda yaklaşık 22,5 milyon ton şeker üretiyor. Şeker tüketimi ise yılda yaklaşık 21 milyon ton civarında. Dolayısıyla 2 milyon ton civarında şeker ihracatı yapabiliyor. Etanol üretimine giderek artan bir ağırlık vermesi nedeniyle şekerdeki söz konusu ihracat kapasitesinin de önümüzdeki yıllarda ortadan kalkması söz konusu olabilecek.

Çin'in yıllık şeker üretimi 11,3 milyon ton seviyesinde. Tüketimi de 12,5 milyon tondur. Çin'de kişi başına yıllık şeker tüketimi 9 kilo. Çin bilindiği üzere, yıllık ortalama yüzde 10 seviyelerinde büyüme gösteriyor. İhracat-ithalat dengesinde her yıl artan bir şekilde yaklaşık 150–200 milyar dolar seviyesinde fazla veriyor. Çin, GSMH'sinin yüzde 25'i seviyesinde her yıl yatırım gerçekleştiren, 700 milyon kişiye istihdam sağlayan ve yaptığı yatırımlarla her yıl istihdamını 13–15 milyon kişi dolayında artıran bir ülke. Dev adımlarla büyüyen Çin'in gerçekte hiç ifade edilmeyen bir yönü var. Bu da Çin'in yıllık yüzde 10'luk büyümesinin yüzde 9'unun iç talep artışından kaynaklandığı. Söz konusu iç talep artışına dayanan büyüme, halen tarım kesiminde bulunan 500 milyon Çinli'nin büyük kısmına istihdam sağlanıncaya kadar, önümüzdeki 20–25 yıl boyunca devam edecek. Sonuçta Çin'in iç talep artışından kaynaklanan ve yüksek istihdam yaratacak şekilde planlanan hızlı büyümesiyle şeker üretimini yeterli oranda artıramasa bile, halen dünya standartlarının çok altında olan şeker tüketiminin artacağı görülüyor. Çünkü Çin'de şeker üretimi yılda yüzde 20 seviyelerinde artıyor. Halen Çin'in ürettiği 11,3 milyon ton şeker kendisine yetmiyor. Çin'in bu hızlı tüketim artışı ile önümüzdeki 10 yıllık süreçte şeker tüketiminin bugünkü seviyesinin üç katına ulaşması söz konusu olabilecek.

Bu yıl itibariyle dünya ticaretine konu olan şeker miktarının 32 milyon ton seviyelerinde olduğunu görülüyor. Dünya bugün yaklaşık, 6 milyar nüfusa sahip. 2030'lu yıllara gelindiğinde dünya nüfusunun 8 milyara, Dünya GSMH'sinin 70 trilyon dolara çıkacağı

tahmin ediliyor. Sadece dünya nüfus artışı dikkate alınarak hesap yapıldığında, halen 152 milyon ton olarak gerçekleşen dünya şeker tüketiminin önümüzdeki 20 yıllık süreçte yüzde 25 artışla yaklaşık 190 milyon tona çıkması gerekecek. Bunun dışında iç talebi artırarak ve zenginliği tabana yayararak gerçekleştirdikleri büyüme nedeniyle Hindistan ve Çin'in (toplam 2,5 milyar nüfus) şeker tüketimi talebinin de ilave olarak 10–15 milyon ton daha artması söz konusu olabilecek. Sonuçta halen 150 milyon ton seviyelerinde olan dünya şeker üretiminin önümüzdeki 20 yıllık süreçte 50 milyon ton artırılarak 200 milyon ton seviyelerine çıkarılması gerekecek.

Ayrıca, 1997 yılında imzalanmış olan Kyoto Protokolü'ne göre gelişmiş ülkelerin doğaya verdikleri sera gazı emisyonlarını azaltmaları gerekiyor. Bunu da ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkeler araç motorlarının dönüşümünü sağlayarak yapabilecekleri etanol üretimi ve tüketimini artırarak gerçekleştirmeyi istiyorlar. ABD, 19 milyar litre seviyelerinde olan etanol tüketimini önümüzdeki 5 yıl içerisinde 137 milyar litre seviyelerine çıkartmayı ve 2017 yılında da halen 10 milyar varil olan yıllık petrol tüketiminin yüzde 20'sini temiz yakıt olan etanol ile karşılamayı planlıyor. Bu da yaklaşık 300 milyar litre etanol ihtiyacını beraberinde getirecek.

Küresel ısınma ve bunun getireceği iklim değişikliği nedeniyle, şeker kamışı ve şeker pancarından, şeker yerine etanol üretimine ağırlık verilmesi, şeker üretiminin azalmasına ve bunun da şeker fiyatlarının önümüzdeki 10–15 yıllık vadede çok hızla yükselmesine ve bugünkü fiyatların 4–5 katı seviyelerine çıkmasına neden olabilecek. Ayrıca yılda 50 milyar varil seviyelerine ulaşacak tüketim ile 40–50 yıl sonra dünya petrolünün de tükeneceğini hesaplayan gelişmiş devletler etanol üretimini arttırmaya ve etanol ithalatını gerçekleştirebilecek antlaşmalar yapmaya yöneliyorlar.

Nişasta Bazlı Şeker Üretimi ve Türkiye

AB 15 ülkelerinde ortalama yüzde 2 seviyesinde olan, ancak yeni üyelikler nedeniyle AB 25 ülkelerinde yüzde 4'lere yükselen Nişasta Bazlı Şeker (NŞB) kotaları, ülkemizde Şeker Kanunu ile yüzde 10 olarak belirleniyor. Ayrıca Bakanlar Kurulu'na bu kotayı yüzde 50 arttırma ve eksiltme yetkisi veriliyor. Bakanlar Kurulu'nun da bu yetkiyi her yıl rutin olarak arttırma yönünde kullanması ve NBS kotasının yüzde 15 olarak uygulanması sağlanıyor. Ancak bu arttırım pancar şekeri kotasından bağımsız yapıldığı için, fiili olarak kota oranı yüzde 17'lere çıkmış oluyor. Türkiye, AB 15'lerin ürettiği toplam 350 bin tonluk NBS'yi tek başına üretiyor. AB 25'ler ise, AB üyeliği öncesi izledikleri politikalarla ve özelleştirmelerle tercihlerini pancar şekeri aleyhine geliştirmiş ve pancar şekeri sektöründen vazgeçmiş ya da zaten pancar tarımı yapma şansları bulunmayan ülkelere oluyor. Pancar şekeri üretiminde hammadde tamamen yurtiçi üretimle karşılanırken, pancara alternatif olarak gösterilen mısırın ülkemizde hem yağ, hem yem, hem şeker ihtiyacını karşılayacak ölçüde üretilmesi mümkün değildir. Ülkemizde yağlı tohum, ham ve rafine yağ ile yağlı tohum küspesi olarak yılda yaklaşık 1 milyar dolarlık döviz karşılığında ithalat yapılıyor. Türkiye'nin yıllık mısır ihtiyacı yaklaşık 4 milyon ton civarında. Mısır üretimi ise yılda yaklaşık 2,5 milyon ton civarında ve bu miktar, ancak yağ üretimini karşılayacak seviyede. Yani her yıl, yaklaşık 1,5 milyon ton civarında mısır açığı oluyor. Bu da ülkemizin mısır hammaddesi bakımından dışa bağımlı olduğunu

gösteriyor. Bu nedenle ülkemizde yetişen mısır pancar şekeri gibi daha iyi bir alternatifte sahip NBS sektöründe kullanmakla, mısırmız da ziyan edilmiş oluyor. Yetiştirdiğimiz mısırın ülkemiz açısından gereksizliği ortada olan NBS sektörü yerine başka alanlara yönlendirilmesinin ve Türkiye'nin daha fazla ihtiyaç hissettiği yem ve yağ sektöründe kullanılmasının daha akılcı olacağı ortaya çıkıyor.

Öte yandan, şeker pancarı tarımı yapılan alanların ancak 1/4'ünde mısır tarımı yapılabilir. Aynı büyüklükte bir alanda ekilen şeker pancarı, mısırdan 2 kat daha fazla çiftçi geliri sağladığından, çiftçilerce de tercih ediliyor. Ayrıca pancar münavebe ürünü olduğundan, mısıra alternatif oluşturması mümkün değil. Çiftçi, bir sene pancar ektiği tarlaya ertesi yıl mısır ekıyor, böylece verimini de yükseltiyor. Dolayısıyla mısır ve pancarın birbirinin alternatifi değil, tamamlayıcısı olarak görülmesi gerekiyor. Az ya da çok pancar ekilmesi, mısır tarımını kesinlikle etkilemiyor.

NBS, fiyat avantajını kullanarak pancar şekerinin yerini almaya çalışıyor. Oysa ülkemizdeki NBS satış fiyatları, dünya fiyatlarının çok üzerinde. NBS satış fiyatları ABD'de ton başına ortalama 308 dolar iken, Türkiye'de bu rakam 716 dolar. Yapılan hesaplamalar, NBS kar marjının GDO'lu mısırdan % 587 ile % 711 arasında, normal mısırdan ise % 334 ile % 414 arasında değiştiğini gösteriyor. Pancar şekerinde kar marjının (810 \$/Ton maliyete göre) % 38 olduğu göz önüne alındığında, NBS sektöründeki kar oranının fahişliği ve yaratılan haksız rekabet ortamının derinliği daha iyi anlaşılıyor. Bu nedenle sektördeki firmalar üretimini dışarıya satmak yerine iç piyasaya daha fazla sokabilmek amacıyla NBS kotasının arttırılması için sürekli uğraşıyorlar.

Kaynaklar:
Dünya Gıda Örgütü Raporu
Şeker-İş Sendikası